

Куза О. С.

студентка 2-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ СУДОВОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА ЗА СТАТУТАМИ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО

Організаційне оформлення й законодавче закріплення адвокатури на українських землях вперше відбулося у Великому князівстві Литовському. До цього існувало так зване судове представництво, яке проявило себе у містах з магдебурзьким правом. Адвокатура в українських магдебургіях була організована за чітко визначеною системою, юристи того часу вважали її необхідним інститутом правосуддя. Проте першу спробу впорядкувати справу судового захисту та чітко виділити адвокатську діяльність як професію було зроблено Статутами Великого князівства Литовського.

У Першому Литовському Статуті (1529) вживається термін «прокуратор» або «речник» щодо професійних юристів. Щоправда, трапляються слова «адвокат» — «адвокатус», але вони стосуються адміністративних урядовців — вйта.

У 8 і 9 артикулах містяться правові норми, які дозволяють заміщати в суді сторони, які позиваються (як правило, одну з них) (Статuti Великого князівства Литовського: У 3 т. Т. 1. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. В. Ківалова, П. П. Музиченка, А. І. Панькова. — О.: Юрид. л-ра, 2002.). Артикул 8 встановлює відповідальність такого замісника перед судом — якщо ведення судової справи перебирає інша особа, то й судовий вирок буде спрямований на неї, а відповідач повністю звільняється від будь-якої відповідальності у цій справі: «...якби яка людина замінила іншу в суді у якійсь справі, то вона буде зобов'язана сама за неї відповідати, а залученого до справи відповідача буде звільнено від явки... до суду». Але все ж таки відповідач хоча б один раз має з'явитись до суду, оскільки його замісник «...не повинен виступати у суді до того, поки його довіритель не з'явиться особисто і недоручить йому справи у суді». Винятком могла бути тільки хвороба довірителя. У цьому випадку він «...мусив дати йому [заміснику] доручення з своєю печаткою». Виступ у суді на підставі фальсифікованого доручення тягнув за собою недійсність судового рішення. У разі доведення факту фальсифікації доручення, винного «має бути покарано як підроблювача ні чим іншим, а тільки спаленням на вогнищі» (арт. 8, розд. VI). За першим Литовським Статутом, заборонялося, щоб прокуратором був іноземець, а захисником могла бути кожна вільна людина, за винятком духовних осіб та судового персоналу замкових і земських судів.

Подальший розвиток інституту судового представництва отримав у Статутах Великого князівства Литовського 1566 та 1588 років, де йому присвячено значно більше артикулів: у II Статуті — арт. 31–37 розд. IV, у III Статуті — арт. 55–61 розд. VI (Статuti Великого князівства Литовського: У 3 т. Т. 2. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. В. Ківалова, П. П. Музиченка, А. І. Панькова. — О.: Юрид. л-ра, 2003. — С. 9.). У Другому Статуті чітко розмежовуються замісник, як уповноважений відповідача і прокуратор, як адвокат. Він встановлює, що сторона і представник сторони рівні в правах. Тим особам, які недостатньо обізнані з питаннями права, надається право доручити ведення своєї справи прокуратору. Суд повинен дати прокуратора тим, хто «...не будучи в змозі сам вести справу свою у суді і не вміючи мовити, прокуратора вимагав; тоді суд повинен йому з вряду прокуратора дати і наказати прокуратору від його імені мовити і справу його вести» (арт. 33). Крім того, прокуратор надавався тим, хто не мав можливос-

ті його найняти. До таких відносилися сироти, вдови, які залишилися без спадку, всі ті, хто «...убозством своїм прокуратора мати і самі справи своєї за неспроможністю своєю в суді вести не могли» (арт. 33). Тобто суд надавав безкоштовні послуги прокуратора тим, хто не мав коштів для найму захисника. Прокуратор не мав права відмовитись від захисту такої особи під загрозою заборони займатись адвокатською діяльністю. У арт. 34 розд. IV Статуту 1566 року і арт. 58 розд. IV Статуту 1588 року перераховуються вимоги, яким мав відповідати прокуратор, а саме його професійні і людські якості, визначаються основи адвокатської етики, відповідальність за ведення справи. Як і арт. 34, арт. 58 заборонив членам судових в'язів займатись адвокатською діяльністю у своїх судових повітах, уточнивши, що в інших судах вони можуть виступати як прокуратори. Прокураторами не могли бути «суддя, підсудок і писар, так теж і ті, хто тільки духовні маєткідержать» (арт. 34). Духовні особи бути прокураторами також не могли, а «тільки у своїй власній справі кожному з них дозволено буде у суді відповідати» (арт. 58). Визначалися і моральні якості прокуратора. З документів судової практики того часу випливає, що прокураторами не могли бути люди необачної поведінки, особи, що були впіймані на місці злочину, або записані в книгах «злодейских поволаний», або платили раніше коли-небудь за «злодейство», або відкуповувалися від смертної кари. Вони повинні бути «не воры, не плута, не ябетники, ни корыстовники» (Василенко М. Матеріали до історії українського права: В 2 т. — К., 1929. — Т. 1. — С. 53).

Порушення прокуратором своїх обов'язків (неправильне ведення справи, зрада інтересів сторони, що наймала його тощо) суворо каралося: «...такий, якщо є шляхтич, честь втрачає, а не шляхтич — життя втрачає» (арт. 35 розд. IV Статуту 1566 року). Статут 1588 року посилив покарання для прокураторів-шляхтичів — вони каралися смертю (арт. 59 розд. VI). Сторона могла відмовитись від послуг адвоката або замінити його іншим на будь-якій стадії процесу: «А хто б теж, стоячи перед судом, хотів усунути прокуратора і сам справу свою вести, або іншому прокуратору справу свою доручити; те йому вільно буде» (арт. 36 розд. IV Статуту 1566 року).

Отже, вперше в Україні спроба впорядкувати справу судового захисту та чітко виділити адвокатську діяльність як певну професію зроблена у Статутах Великого князівства Литовського. Усі три Статути (1529, 1566, 1588) встановлювали умови, за яких особа допускалася до виконання обов'язків прокуратора в судах. Таким чином, інститут адвокатури міцно вкоренився в судовому процесі і став обов'язковим чинником демократизації судової системи на українських землях.